

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
«АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ ПАВЛА ЧУБИНСЬКОГО»
КАФЕДРА «ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ВИКОНАВСТВО (ЗА ВИДАМИ)»

КУРСОВА РОБОТА
з навчальної дисципліни
Історія виконавського мистецтва
на тему: **«Роль Нікколо Паганіні у розвитку скрипкового виконавства»**

Студентки II курсу БІВ групи
Спеціальності В5 «Музичне мистецтво»
Анастасія ПАВЛІЧЕНКО
Науковий керівник:
доцент,
кандидат педагогічних наук
КОСЕНКО П.Б.

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ ПОСТАТІ НІКОЛО ПАГАНІНІ. ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ МИТЦЯ.....	6
1.1. Становлення скрипкового мистецтва до ХІХ століття.....	6
1.2. Життєвий і творчий шлях видатного скрипаля.....	10
РОЗДІЛ 2. НОВАТОРСТВО ПАГАНІНІ У СКРИПКОВОМУ МИСТЕЦТВІ.....	14
2.1. Розвиток техніки гри на скрипці у творчості Паганіні.....	14
2.2. Аналіз найвідоміших творів.....	17
2.3. Вплив Паганіні на композиторів та виконавців, використання його творів у сучасному скрипковому світі.....	19
ВИСНОВКИ.....	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	24

ВСТУП

Актуальність теми. Фігура Ніколо Паганіні є однією із ключових для світового музичного мистецтва, адже він відіграв величезну роль у світовій музиці та став частинкою культурного коду людства. Спадщина Паганіні асоціюється із віртуозністю, артистизмом та технічною досконалістю, що визначило розвиток скрипкового виконавства на багато років вперед. Свого часу, твори Паганіні отримали найвищі оцінки від його сучасників, але і у наш час багато хто дивуються, наскільки сильно італієць випередив час. Завдяки блискучій техніці, емоційній силі та експресивності він змусив не одне покоління музичних еритків захоплюватися собою.

«Скрипаль диявола» або «людина, яка продала душу Люциферу» [9]. Саме так називали Паганіні його сучасники, які заздрили майстру та прагнули знайти хоч якесь пояснення його феноменальному рівню майстерності. Його велич зумовлена не лише високому рівню індивідуальної майстерності, а й тим, що сприяв створенню подальших тенденцій розвитку скрипкової школи XIX сторіччя. Так, наприклад, у стилі багатьох успішних музикантів наступних поколінь можна впізнати його інноваційний стиль гри, сміливі, а іноді навіть зухвалі технічні рішення та, звісно, одну із головних «візитівок» Паганіні - експресивну манера виконання.

Звичайно, значення Ніколо Паганіні для світової музики не полягає лише у вищеописаних технічних нововведень, якими він оновив тогочасні тренди виконавства. Його цінують ще й за те, що він глобально змінив сприйняття естетики від гри на скрипці: свою віртуозність він поєднав із глибоким художніми та творчими сенсами. Показавши нові межі можливостей інструмента, він запровадив низку нових прийомів – піцicato лівою рукою, подвійні флажолети, складні подвійні ноти та стрімкі арпеджіо. Подібні технічні нововведення стали тим фундаментом, на який пізніше будуть спиратися видатні композитори-романтики. Серед прикладів можна навести імена Ф. Ліста, Г. В'єтана, К. Ліпінського, Й. Йоахіма.

Однак найголовніше, вплив революційних ідей Паганіні на мистецтво скрипки відчувається й досі. У стилістиці деяких сучасних скрипалів чітко проглядається наслідування його величній спадщині, яка й заклала основи сучасного професійного виконавства. Ось чому дослідження ролі та значення Ніколо Паганіні у світовій культурі є важливим для розуміння тенденцій розвитку європейської музики, а також для сьогоденної педагогіки щодо гри на скрипці.

Аналізувати фігуру Ніколо Паганіні варто не тільки як неймовірного майстра, а ще й як реформатора, який частково змінив розуміння скрипкового мистецтва. Ось чому тема «Роль Нікколо Паганіні у розвитку скрипкового виконавства» є актуальною та цікавою для дослідження.

Метою даної роботи є аналіз мистецького шляху, виконавських принципів та революційних нововведень Ніколо Паганіні у контексті епохи романтизму, а також спроба визначення впливу, який його творчість мала на майбутній розвиток скрипкового мистецтва.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні **задачі**:

- дослідити та проаналізувати життєвий і творчий шлях Ніколо Паганіні, визначити основні етапи його становлення як композитора й виконавця;
- розглянути характерні ознаки та визначити особливості індивідуальної манери гри Паганіні на скрипці та найбільш суттєві технічні нововведення, запроваджені ним;
- визначити роль його діяльності на майбутній розвиток скрипкових шкіл у Європі та формуванні особливостей віртуозного виконавства.

Об'єктом дослідження є скрипкове виконавство XIX сторіччя, як важливий феномен музичного мистецтва, який з'єднав у собі і технічну майстерність, і глибокі художні сенси.

Предметом дослідження виступить творча діяльність Ніколо Паганіні, його революційні прийоми та їхній вплив на майбутній розвиток скрипкового мистецтва.

Методи дослідження. У процесі написання роботи було використано історико-аналітичний метод. Це допомогло краще ознайомитись із життєвим та творчим шляхом Ніколо Паганіні, проаналізувати історичні й культурні умови його мистецької діяльності; порівняльний метод - для зіставлення виконавського стилю Паганіні з творчістю його попередників та послідовників; мистецтвознавчий метод - для виявлення художніх особливостей та специфіки його композицій, інновацій та підходів до творчості. Застосування цих методів комплексно допомагає максимально широко подивитись на те, наскільки сильно Ніколо Паганіні вплинув на розвиток та еволюцію європейського музичного мистецтва.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновку і списку використаних джерел.

У першому розділі розглядається життєвий та творчий шлях Паганіні, під впливом яких факторів формувався його виконавський стиль.

Другий розділ буде присвячено аналізу технічних та художніх нововведень, завдяки яким йому вдалося так сильно вплинути на розвиток європейської скрипкової школи XIX сторіччя і навіть сучасного виконавства.

У висновках буде підбито основні підсумки дослідження та остаточно розкриваються головні положення роботи щодо значення та впливу творчості Ніколо Паганіні на подальшу еволюцію скрипкового мистецтва у світі.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ ПОСТАТІ НІКОЛО ПАГАНІНІ. ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ МИТЦЯ

1.1. Становлення скрипкового мистецтва до XIX століття

Скрипка історично посідає одну з найважливіших позицій у музичній культурі. Вона може передавати різні настрої та дуже широкий спектр емоцій, може розкрити тембри із різних сторін. Скрипку часто називають «королева музики», її звучання іноді можуть порівнювати із *bel canto*, а сам інструмент грає одну із ключових ролей як у сольній, так і ансамблевій творчості. Працюючи над творами у камерних та симфонічних жанрах композитори із різних епох вважали скрипку незамінною, в той же час, її можна оцінювати й як провідний сольний інструмент. Наприклад, можна звернути увагу на партити і сонати Й. С. Баха чи 24 каприси Н. Паганіні, адже ці твори дуже влучно можуть підтвердити, наскільки широкий художній потенціал має скрипка.

Почати варто із того, що скрипка не одразу стала таким затребуваним для світової музики інструментом. Спочатку її використовували як допоміжний інструмент в ансамблевому виконавстві, який мав би дублювати мелодичні лінії голосу та(або) звуки різних духових інструментів. Тоді ще не існувало як такого окремого скрипкового репертуару. Він почав активно розвиватися лише після появи інструментальних жанрів епохи Відродження і раннього Бароко. Особливо важливими для цього розвитку стали канцони, які були спочатку обробками народнопісенного матеріалу, і лише із плином часу вони отримали статус окремого інструментального жанру, який характеризується розгалуженою структурою та поліфонічними елементами. Вважається, що саме у канцонах вперше можна знайти намагання створити динамічну контрастність та співставлення *solo* і *tutti*. Пізніше саме це і сформувало основу жанру інструментального концерту.

В той же час продовжувався й розвиток фроттолів, який завжди мав більш світську та іноді навіть святкову стилістику. У тому числі через це вони й виконувалися саме як ансамблевий твір вокально-інструментального жанру. У тогочасних музичних столицях світу, в тому числі й у Венеції та Вероні, такі нововведення користувалися популярністю, що вилилося у творчі експерименти тогочасних митців. У підсумку ми маємо появу нових жанрових форм. Серед прикладів можна навести наступні з них: канцонети, балетто, мадригала й вілланели. Інструментальна музика на цьому не зупиналась у своєму розвитку. Наприклад, у жанрі річеркару скрипка взагалі почала відігравати ключову роль. Це легко пояснити, враховуючи її динамічні та технічні можливості.

Окремо зупинитись варто й на тому, як стрімко зростала роль скрипки у світовій опері. Наприклад, К. Монтеверді, першим використав на скрипці прийоми *pizzicato*, тремоло та запровадив поняття контрастних динамічних нюансів. Такі інновації відчутно розширили горизонти звучання інструментів і відчутно підняли вимоги щодо технічного виконання.

Скрипкове мистецтво на цьому не зупинилося у своєму розвитку, що поступово призвело до виникнення привів до створення камерних тріо-сонат та церковних сонат, які відзначились черговістю поліфонічних і гомофонних частин. Вважається, що жанр сонати для соло виник як раз завдяки технічному та емоційному розвитку скрипки та популяризації інструмента, що пізніше вплинуло на виникнення віртуозних концертних творів.

У 17–18 сторіччях скрипкове мистецтво у Європі продовжувало удосконалення можливостей цього інструмента. Як технічних, так і емоційних. Скрипка вже отримала статус повноцінного сольного інструмента, який може відтворити складну поліфонічну й віртуозну фактуру, не спираючись на значний акомпанемент. Такий стрімкий прорив сприяв виникненню перших сольних сонат. А також тих творів, які у майбутньому стануть базою для скрипкової літератури на довгі роки уперед.

Ще однією фігурою, яка сприяла активному розвитку скрипки був Дж. Фонтані. Він запровадив у своїх шести сонатах для скрипки й баса одразу кілька новаторських прийомів. Наприклад, складні штрихові елементи, трелі, широкі інтервальні стрибки, а ще ввів в обіг техніку, коли виконавець перекидає смичок через струну. Такі нововведення також вплинули на створення нового типу сольного мислення. Поступово подібні зміни почали відокремлювати скрипку від виключно ансамблевих функцій.

Паралельно з цими формується й завершені зразки жанру скрипкової сонати. Риси майбутнього концертного стилю формуються у важливих для тогочасного мистецтва творах: «Романеска» Б. Маріні, «Екстравагантне капріччіо» К. Фаріні та соната для скрипки і баса Дж. Чімі. у них чітко простежується масштабність того художнього задуму, який закладали їхні творці. Звернути увагу варто і на активне використання виразових можливостей інструмента та окреслений тематизм. У таких творах скрипка, маючи виключно підтримку басового голосу, показала, що може створити розгорнуті музичні форми.

Арканжело Кореллі вважається людиною, яка особливо сильно сприяла розвитку жанру сонати. Саме він надав йому чітку структуру та завершену форму та остаточно закріпився цикл із контрастних частин: повільних вступів, рухливих поліфонічних Allegro та танцювальних фіналів. Глобально це вилилось у створення гармонійно збалансованої будови твору. Кореллі також зумів систематизувати різновиди сонат *da chiesa* і *da camera* та сформував ті принципи, що потім вплинули на композиторів бароко. Багато в чому саме це вплинуло на те, яким шляхом пішов розвиток інструментальної музики у 18 сторіччі.

Ще одне важливе досягнення Кореллі – створення *concerto grosso* («великий концерт»). Цей жанр виник у підсумку еволюції тріо-сонати, а його особливістю стало зіставленням двох груп: невеликого ансамблю солістів, тобто *concertino* та повного складу – *tutti*. Спершу «великий концерт» наслідував структуру тріо-сонати, проте пізніше він був модернізований у

тричастинний цикл, де повільна середня частина мала контрастувати з рухливими крайніми. Ще одна причина популяризації цього жанру - його могли взяти до свого творчого арсеналу ансамблі абсолютно різного складу. Отже, ми можемо підбити такі підсумки: роль Дж. Тореллі й А. Страделли дійсно була дуже важливою у формуванні цього жанру, однак саме Кореллі завершив його остаточне становлення.

Трохи більш детально ми зупинимось на постаті, яка внесла особливо великий внесок у розвиток скрипкової літератури. А саме на фігурі Антоніо Вівальді (1678–1741). Саме він був першим, хто послідовно затвердив жанр концерту для скрипки соло з оркестром, заснований на контрастуванні *solo* і *tutti*. Особливою складністю, з точки зору технічних прийомів, у його концертах завжди вирізнялась солююча партія. Ба більше, вона ще й отримувала провідну роль, яка мала власне й визначаючи драматургію твору. Вівальді був не просто новатором, його роль у світовій музиці важко переоцінити, свого часу він сформував художній тип віртуозного концерту для скрипки, який став творчим орієнтиром для багатьох композиторів-наступників.

Звісно, найбільш відомим циклом з числа його творів можна сміливо назвати цикл «Пори року» з опусу № 8 – чотири концерти. Важливо, що усі чотири концерти мають власну літературну програму у формі сонета. Візитівкою концертів Вівальді стало майстерне поєднання сміливих технічних прийомів, програмності і яскравої образності, що дуже просунуло розвиток жанру вперед. А та тричастинна форма, яку запровадив італійський композитором, пізніше стала стандартом, на який і досі рівняються творці більшості скрипкових концертів. Навіть у наш час.

Наступний митець, на постаті якого ми зупинимось, свого часу теж вніс суттєвий внесок у вдосконалення технічної природи скрипки та запровадив новий погляд щодо виконавських можливостей. Мова йде про Джузеппе Тартіні, який відомий у світі музики не лише як успішний композитор. Тартіні був ініціатором змін в конструкції та характеристиках смичка. Його ідеєю було

змінити його довжину й пружність на більш підходящі показники, що власне вдосконалила сам інструмент. Ще одним його нововведенням була практика канелювання тростини. Це допомогло суттєво розширити штрихову палітру та зробити можливим використання складних стрибкоподібних прийомів. Саме завдяки таким змінам, ці технічні елементи пізніше стануть невід'ємною частиною віртуозної гри.

Серед здобутків Тартіні – понад триста творів для скрипки. Серед них 125 (приблизно) концертів й майже дві сотні сонат. Особливою успішністю та популярністю користуються сонати «Покинута Дідона» та «Диявольські трелі». Вони назавжди увійшли в історію музики завдяки технічній віртуозності, драматизму й глибині музичної мови. Тартіні часто схилявся до узагальненості образів, тому створював драматургію для своїх творів завдяки контрасту виконавців та технічним ефектам. В той час як, наприклад, Вівальді, зазвичай, навпаки, конкретизував зміст своєї музики через програмні описи.

«Трактат про прикраси» - ще одна важлива праця для скрипкового мистецтва. У ньому Тартіні спробував систематизувати використання форшлагів, мордентів, трелей, та інших видів орнаментики. Цей твір вчергово підтвердив майстерність та професійну рефлексію Тартіні.

Тартіні надав скрипковому мистецтву ще один поштовх та напрям для розвитку. Його творчість суттєво збагатила технічні та художні можливості скрипки, а також поєднала спадщину італійського бароко з майбутнім прогресом європейських шкіл скрипкового мистецтва [7, 26–33].

1.2. Життєвий і творчий шлях видатного скрипаля

Ніколо Паганіні з'явився на горизонті музичного мистецтва в той момент, коли Джузеппе Тартіні допоміг скрипковим традиціям зробити потужний ривок уперед, а європейське виконавське мистецтво було на порозі того моменту, коли технічні й емоційні можливості інструмента та індивідуальна манера гри

мають от-от вийти на інший рівень (звісно, що вищий). В такий переломний для світової музики момент Паганіні зумів вдосконалити певні здобутки попередників та заклав підґрунтя романтичної віртуозності.

Паганіні увійшов в історію як скрипаль-віртуоз, гітарист і композитор. Італійський митець, без сумнівів, був не лише однією із найяскравіших музикантів свого часу, а й залишається найбільш загадковою постаттю в історії музики.

Нікколо Паганіні народився 27 жовтня 1782 року у місті Генуя. Він ріс у торговій родині. однак батько, який рано розгледів талант сина, вже з малого віка почав вчити його грати на мандоліні. Пізніше – на скрипці [4; 6].

Юний Паганіні почав писати свої твори ще з дитинства. Наприклад, вже у вісім років він створив скрипкову сонату [3]. Над тим щоб повністю розкрити талант митця спочатку працювали місцеві вчителі музики у Генуї, а пізніше він навіть перебрався у Парму, щоб брати уроки у видатного скрипаля Алессандро Ролли. Однак це навчання не тривало довго, адже вже у 1797 році (у віці 15 років), Ніколо вирушив у своє перше концертне турне Ломбардією [4].

Саме у цей період своєї творчості митець і почав формувати той самий віртуозний виконавський стиль, який прославив його на всю Європу. У 1805 році він отримав нове визнання. Його було прийнято на службу до королівської сім'ї Франції, де він обіймав посаду директора та соліста оркестра, який на той час перебував під керівництвом принцеси Елізи Баччоккі, сестри Наполеона [4]. Перша європейська популярність приходить до нього у 1813 році, тому він використовує свою славу задля розвитку кар'єри. З 1828 по 1834 роки він провів сотні тріумфальних концертів у найбільших містах Європи, підкоривши публіку у Німеччині, Франції, Австрії та Англії [4]. Його концерти та виступи стають, без перебільшення, феноменом епохи, а самого музиканта сучасники прозвали «найдивовижнішого віртуозом» [4].

Розвиток Паганіні сприяв і розвитку всього скрипкового мистецтва [5]. У своїй грі він намагався використовувати весь можливий діапазон скрипки. Ну і

звісно, Ніколо почав активно застосовував унікальні прийоми, які й відрізняють його унікальний стиль: розтяжку пальців;

- стрибки;
- різноманітну техніку подвійних нот;
- флажолети;
- pizzicato;
- гру на одній струні

Чого лише вартує той факт, що Паганіні один із перших в історії виконував концертну програму напам'ять, без нот [5]. Більша частина його творів, включно із найвідомішими етюдами (наприклад, «24 каприси»), він створив для виконання, саме тому вони так влучно і доречно дозволяли Паганіні використовувати його власні унікальні віртуозні прийоми [5]. Найкраще це підтверджує той факт, що деякі його твори ще певний час після смерті самого Паганіні вважалися невиконуваними через свою технічну складність [8]. Однак, вважається, що саме такий складний і неповторний стиль сприяв колосальному впливу на багатьох сучасників. Наприклад, на Роберта Шумана та Ференца Ліста [5]. Окрім скрипки, Паганіні на дуже високому технічному рівні володів ще й альтом і гітарою [5].

Паганіні припинив гастрольну діяльність лише коли у нього почалися проблеми зі здоров'ям У 30-ті роки 19 століття музикант почав страждати від цілого ряду серйозних захворювань, а у 1838 року він практично повністю втратив свій голос через проблеми із гортанню.

Ніколо Паганіні помер 27 травня 1840 року у французькому місті Ніцца. Все життя його супроводжували містичні та іноді навіть моторошні чутки. Найвідоміша з них - про контракт із самим дьяволом. Саме через це тіло митця довго не могли поховати за католицькими обрядами. Це сталось лише через багато років після його смерті [5].

Ще одна цікава деталь - спадок Паганіні. Свою улюблену скрипку роботи Гварнері («Il Cannone») він заповів місту, в якому народився і виріс, Генуї, але за умови, що жоден інший музикант ніколи більше не буде на ній грати [3].

РОЗДІЛ 2

НОВАТОРСТВО ПАГАНІНІ У СКРИПКОВОМУ МИСТЕЦТВІ

2.1. Розвиток техніки гри на скрипці у творчості Паганіні

Саме Ніколо Паганіні свого часу був творцем нового романтичного виконавського стилю, якому властива феноменальна техніка, що перебувала за межами можливого для його сучасників, це і зробило введення стилю таким проривним.

Найбільш очевидним прикладом технічного новаторства Паганіні, мабуть, є його «24 каприси» оп.1. Недарма цей цикл, вважається справжньою енциклопедією віртуозних скрипкових прийомів. У цих роботах митцю вдалося зібрати майже весь діапазон технічних засобів: від складних та стрімких пасажів, подвійних флажолетів, сміливих інтервальних стрибків до піцикато лівою рукою. Сучасні дослідження показують - каприси в багатьох випадках формувалися як спеціальні етюди для опанування нових технік, тому вони потребують від виконавця переосмислення та вдосконалення традиційних підходів до роботи смичка й лівої руки. [1, 16–21]

Паганіні розширив діапазон звучання скрипки до «мі» четвертої октави та запровадивши низку принципово нових або вдосконалених прийомів.

Піцикато лівою рукою:

- одна з найбільш «візитних карток» Паганіні — використання піцикато лівою рукою (finger-, pizzicato +) у поєднанні з мелодичною лінією, що утримується іншими пальцями тієї ж руки. За думкою дослідників цей прийом з'явився під впливом його гри на гітарі. Така техніка дозволяє створити одночасно мелодію та перкусивний контрапункт на одній скрипці, що довершує ілюзію ансамбля.

- Паганіні сміливо поєднував гру щипком лівої руки з грою смичком правої [2, 21].

Позиційна гра та розтягнення:

- Паганіні запровадив позапозиційний принцип рухів лівої руки, особливо в пасажній техніці. Він використовував «ковзаючу, розширену, звужену аплікатуру».
- Він відкрив можливості застосування дуже високих позицій, особливо на струні «Соль» [2, 20].
- Використання великих стрибків у кілька октав на різних струнах. Це вимагало від виконавця значних розтягнень у кисті [2, 21].

Скордатура (Scordatura):

- Паганіні експериментував зі строем інструмента, що полегшувало труднощі пальцевої техніки [2, 19].
- Найвідомішим прикладом є Перший скрипковий концерт (D-dur/Es-dur), де сольна партія написана в Ре мажорі, а оркестрова – в Мі-бемоль мажорі, що вимагало настроювання скрипки на півтона вище. Це дозволяло вирізнити тембр солюючої скрипки (гра на відкритій струні «ре» у соліста) та унеможливити виконання твору без знання «таємної інструкції» [2, 15].

Подвійні ноти та акорди:

- маестро розширив діапазон застосування подвійних нот (терції, сексти, октави, децими) [1, 18].
- Він активно використовував акордову техніку, що вимагала синхронного звучання струн та гнучкої кисті. [1, 19; 40]

Флажолети:

- Паганіні значно збагатив штрихову техніку, використовуючи одинарні та подвійні флажолети.

- Прийом гри подвійними флажолетами був введений ним у виконавську практику. Він використовував цей колористичний засіб у своїх пізніх творах, включаючи 1-й та 2-й концерти, «Танець відьом», «Тремтіння серця» та варіації [2, 21: 10, 5].

Гра на одній струні:

- техніка гри лише на струні «Соль» (застосовувалася у п'єсах типу попурі, Сонаті «Наполеон» та Військовій сонаті) принесла йому всесвітню славу. [2 .с13,20]

Паганіні відзначався індивідуальним веденням смичка , що дозволяло йому створювати неймовірно багату динамічну палітру. [2 с.20]

«Летюче» стакато (Staccato):

- він досконало володів прийомом стрімкого стакато , що виконувався у дуже швидких пасажах, створюючи враження неймовірної чіткості кожного звуку. [1 с.21, 2 с.20]
- Його штрихова палітра збагатилася за рахунок відскакуючих, рікошетних, гостроатакуючих штрихів. Спикато (Spiccato) та Рикошет (Ricochet):
- Штрих спикато був одним із його улюблених. [2 с.20]
- Складний і віртуозний штрих рикошет (або saltato), застосований у фіналі Другого концерту. Це «ударний» штрих, який надавав музиці запалу і веселості. [10 с.4,5]

Пасажна техніка:

- пасажі, що виконувалися різними видами штрихів (летюче стакато, легато, спикато, змішані штрихи), складають один з основних елементів віртуозної техніки. Вони можуть бути гамоподібними, арпеджованими та хроматичними [2, 21; 10, 5].

Новаторство Паганіні не обмежувалося лише механічними прийомами, а було спрямоване на максимальну емоційну експресію та вокалізацію інструменту:

- на протигагу традиційним настановам італійської школи («для того, щоб грати, треба добре співати»), Паганіні утврджував: «Треба сильно відчувати, аби заставити інших відчувати» [2, 9; 22; 10, 6].
- Романтична естетика трактувала скрипку як інструмент, що передає найтонші відтінки душі й почуттів людини [2, 22].
- Він чи не вперше відкрив світові всю глибину експресії людської душі, а його гра вражала щирістю та емоційною експресією [2, 10].
- у його творах, особливо в концертах, чітко простежується вплив оперного вокального стилю *bel canto*. Його мелодизм часто трактується з позиції бельканто [2, 17].
- Він надавав звучанню скрипки надзвичайної співучості, а його опукле фразування та чіткість артикуляції викликали алюзії з оперними речитативами. Речитативність стала одним з головних засобів його скрипкової мови [2, 24; 1, 45].

2.2. Аналіз найвідоміших творів

Рондо «La Campanella» (італійською – «Дзвіночок»), або *Rondo à la clochette*, є останньою, третьою частиною Концерту для скрипки з оркестром № 2 сі мінор, Оп. 7, який Нікколо Паганіні створив у 1826 році [4;1]. Цей твір є одним із найважливіших прикладів того, наскільки новаторським був підхід Паганіні до використання скрипки та до її віртуозних можливостей.

Ця праця втілює скерцозні, жанрово-характеристичні образи, які створюють казковий і чарівний колорит. Основний образ – дзвіночки, з їхнім тонким сріблястим мерехтливим звуком. Такий образ, за легендою, Паганіні

«знайшов», коли почув дзвін церковної дзвіниці, і це звучання миттєво надихнуло митця [10, 4–5].

«La Campanella» є ідеальним прикладом того, як Паганіні використовував унікальні для свого часу віртуозні прийоми для скрипки, демонструючи її «трансцендентні» технічні можливості:

Штрихова техніка:

- *Spiccato* (Спикато): гострий штрих, особливо у високому регістрі, використовується для створення образу тоненького голосу дзвіночка, що літає в повітрі [10, 4].
- *Ricochet* (Рикошет): «ударний» стрибковий штрих, що надає запалу та веселості мелодії [10, 4–5].
- *Leteche staccato* (Летюче стакато): застосовується у віртуозних пасажах [10, 4].

Техніка лівої руки:

- подвійні флажолети: прийом, який був введений у виконавську практику скрипалів саме Паганіні. Він надає прозорості та польоту, нагадуючи ніжні звуки найменших дзвоників.
- *Pizzicato* лівою рукою (+): Новаторський прийом, що став наслідком впливу техніки Паганіні-гітариста, і використовується для створення колористичних ефектів.

Пасажна техніка: широке використання простих гамоподібних, арпеджованих, подвійних та хроматичних пасажів, часто у комбінації зі змішаними штрихами.

Великі стрибки: стрибки в кілька октав на різних струнах, що є віртуозним засобом [10, 5].

Форма та структура:

- Тема звучить в темпі *Allegretto moderato*. Мелодична партія соліста органічно поєднується з віртуозністю [10, 5].

- Епізоди (куплети) насичені різноманітними віртуозними фігураціями, демонструючи нові технічні можливості інструменту. Наприклад, у розділі Trio (другий епізод) тема викладена терціями і виконується подвійними флажолетами [10, 7].
- Кода: завершується *Piu presto* і являє собою розкішний феєрверк блискучих, надзвичайно віртуозних пасажів, виконаних штрихом *spiccato*. [10, 5–7]

«La Campanella» є одним із головних прикладів революційності підходу Паганіні в композиції та виконавстві. Підходу, який розширював технічний арсенал скрипки та відкривав нові виразові можливості. Тема цього фіналу, поряд із темою 24-го Капрису, стала натхненням для інших видатних композиторів-романтиків. Ференц Ліст використав її у своїх «Шести програмних етюдах на теми Паганіні», створивши фортепіанну транскрипцію, що не поступається скрипковому оригіналу за віртуозністю. Також існує редакція Фріца Крейслера для скрипки з фортепіано. Дана праця повністю наслідує головні риси «Grand» концерту Паганіні: грандіозність форми, колоритність інструментовки, драматизм та пріоритетність солюючої партії. [10]

2.3. Вплив Паганіні на композиторів та виконавців, використання його творів у сучасному скрипковому світі.

Перш за все варто визнати, що Паганіні дуже сильно вплинув на те, як сильно розширились технічні можливості скрипки. Це своєю чергою спричинило стрімкий розвиток інструменталізму загалом. Його революційність особливо помітна у використанні наступних елементів: гра на одній струні, подвійні флажолети, широка розтяжка пальців та подвійні ноти, складні ударні штрихи (рикошет). Саме такий стиль став підґрунтям для багатьох композиторів-віртуозів його часу та наступних поколінь [10].

Для прикладу можна згадати Ференца Ліста (Franz Liszt). Почувши гру Паганіні, він одразу захопився ідеєю повторити той рівень майстерності на фортепіано, яким володів його кумир. Результатом такого впливу можна сміливо назвати фортепіанні транскрипції «Кампанелли» (з Концерту №2) та Етюдів за Каприсами Паганіні [10].

Інший приклад - Роберт Шуман (Robert Schumann), який так само створював свої Етюди надихаючись Каприсами Паганіні (Ор. 3) та Шість концертних етюдів (Ор. 10) для фортепіано, що вкотре підтверджує, наскільки великим був вплив Паганіні на розвиток та становлення віртуозної фортепіанної техніки [10].

Деякі з мелодії Паганіні, особливо з 24-го Капрису та «Кампанелли», лягли в основу обробок та варіацій композиторів різних музичних шкіл та поколінь, в тому числі й Ф. Шопена та С. Рахманінова (Рапсодія на тему Паганіні) [10].

Ну і останній по-порядку, але не останній по значенню приклад - Йоганнес Брамс (Johannes Brahms). Його Варіації на тему Паганіні (Ор. 35) для фортепіано, базуються на темі 24-го Капрису. Ба більше, ця праця вважається однією із найскладніших творів для цього інструменту, що вкотре відсилає нас до стилістики Паганіні, підкреслюючи те, наскільки вагомим є вплив його спадку на музичне мистецтво [10].

Ще один важливий здобуток Паганіні заключається в утвердженні романтичного віртуозного інструменталізму. Для нього є характерним повне домінування соліста з демонстрацією унікальної технічної майстерності, а також підлегла та акомпануюча роль оркестру. У Концертах Ніколо Паганіні саме віртуозність часто стає основою розвитку, виводячи на перший план принцип контрасту (кантилени і моторики, фактури, тембрів) [1; 3]. Це ще одна причина, чому його твори стали тією базою, на яку спиралось скрипкове мистецтво в наступних епохах [1].

Так, наприклад, у 20–21 сторіччях твори Паганіні досі залишаються ключовими у репертуарі багатьох провідних скрипалів. Ба більше, його каприси

та концерти виконуються не лише в академічному середовищі, а й у сучасних музичних проектах:

Такі відомі та успішні виконавці минулого століття, як Рудж'єро Річчі (Ruggiero Ricci), присвятили значну частину свого творчого шляху дослідженню та популяризації каприсів Паганіні [11].

Актуальність творів Паганіні у сучасному музичному світі може легко і швидко підтвердити той факт, що переможці престижних міжнародних конкурсів (наприклад, Маріуш Патира) часто отримують нагороди та визнання саме за інтерпретацію творів італійського митця із Генуї [12].

Іцхак Перлман, Максим Венгеров, Девід Гарретт, Хіларі Хан – це ще далеко не весь список зіркових музикантів сучасності, які виконують твори Паганіні. І навіть у поп-культурі його твори знайшли для себе місце. Наприклад, у джазовій пісні «Mr Paganini» Елли Фіцджеральд, яку виконують і деякі співаки нашого часу. Твори та стилі, які живуть не одне століття – ідеальний приклад їхньої актуальності.

Однак, як ми вже виявили раніше, спадщина Паганіні помітна не лише у прямих обробках, але й у його впливі на творчість сучасних музикантів та композиторів. В тому числі й вітчизняних. Наприклад, у деяких працях українського композитора Мирослава Скорика можна знайти романтичні рефлексії, пов'язані зі спадщиною Паганіні. «У роботі над оркеструванням знаменитих каприсів Паганіні наш сучасник Мирослав Скорик, продемонстрував себе уважним реставратором і архітектором водночас. Мініатюри для скрипки соло він перетворив на панораму для великого симфонічного оркестру. Його оркестрові “Каприси” – це захоплююча зустріч італійської тарантели з джазовим натяком, барвіста перкусія, поєднання дерев'яних духових та блиск струнних. Те, що в Паганіні було сольним викликом, у Скорика перетворюється на бесіду десятків голосів» [13].

ВИСНОВКИ

Протягом дослідження теми вдалося визначити те, наскільки визначальною була і досі залишається роль Ніколло Паганіні у розвитку скрипкового (та музичного загалом) мистецтва й формуванні нового художньо-естетичного підходу до інструментальної музики у ХІХ сторіччі. Дослідження передумов щодо життєвого і творчого шляху Паганіні дозволило виявити як саме італійська барокова та класична скрипкова школа змогла створити унікального митця, який реформував унікальні уявлення про можливості скрипки у музиці.

У ході дослідження було виявлено, що Нікола Паганіні зумів ідеально використати спадщину скрипкової техніки минулих поколінь, яка була представлена творчістю наступних майстрів: Вівальді, Кореллі, та Тартіні. Ба більше, він зумів використати цей фундамент як базу для створення власних революційних прийомів. Серед прикладів можна навести складну акордну та пасажну техніку, піцicato лівою рукою, гру на одній струні, подвійні флажолети, скордатуру та різноманіття штрихів. Такі нововведення не лише розширили технічні можливості цього італійського виконавця, а й сприяли зародженню тієї сучасної скрипкової школи, свідками якої ми є сьогодні. Принципово важливим здобутком Паганіні варто назвати й естетична складову його творчості: Паганіні ввів у моду своєрідний та самобутній романтичний тип віртуоза, який поєднує у собі як технічну точність, досконалість і високий рівень індивідуальної майстерності, так і емоційну експресію, яка виражає його художню індивідуальність та особливість.

Ці слова легко підтверджуються завдяки аналізу найбільш успішних і відомих творів автора. Наприклад, «24 каприсів» ор. 1 та фінал Другого скрипкового концерту «La Campanella». Ці композиції є шедеврами світового мистецтва, які подарували музичному світу одразу декілька інноваційних технічних та творчих прийомів. Вони органічно з'єднали технічно складні елементи творів із самобутньою образністю. Саме такі сміливі й вдалі рішення

пояснюють, чому нововведення Паганіні досі залишаються актуальними у концертній та педагогічній музичній справі.

У третьому розділі цього дослідження було доведено, що Паганіні та його спадщина мала вплив не лише на скрипкове мистецтво, а й стала джерелом натхнення для інших відомих композиторів і виконавців, що представляли різні інструментальні школи. Серед прикладів можна назвати імена Ференца Ліста, Роберта Шумана, Йоганнеса Брамса та інших успішних композиторів XX–XXI століть. Сьогодні, у сучасному світі музичного мистецтва роботи Паганіні є своєрідним зразком віртуозності, таланту, художньої свободи та сміливості рішень. Якщо скрипаль може опанувати прийоми, запроваджені Паганіні, то це слугуватиме показником його високого рівня та широкого технічного арсеналу.

Підводячи підсумки варто сказати, що Ніколло Паганіні увійшов в історію мистецтва у кількох амплах. Він запам'ятався і як геніальний віртуоз, і як сміливий реформатор скрипкового виконавства, і як митець, що визначив, у якому напрямку інструментальна музика буде розвиватися завдяки його величній спадщині. Він назавжди увійде в історію музики, як творець нового техніко-художньої стилістики скрипкової майстерності. Ба більше, ця стилістика навіть у наш час досі зберігає свою значущість і залишається важливою для сьогоденних виконавців і педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зданюк Т. Романтичний віртуозний інструменталізм: Ніколо Паганіні, Генріх Вільгельм Ернст, Ежен Ізаї. Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка : Львів 2022. 16-45 с.
2. Калгін П. Особливості виконавської інтерпретації Концерту для скрипки з оркестром №1 Н. Паганіні. Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка : Львів 2022. 9-24 с.
3. Ніколо Паганіні: до 235-річчя видатного італійського скрипаля-віртуоза, гітариста і композитора : Запорізька обласна бібліотека для юнацтва. URL: <https://younglibzp.com.ua/nikkolo-paganini-do-235-richchya-vidatnogo-italijskogo-skripalya-virtuoza-gitarista-i-kompozitora/> (дата звернення: 14.10.2025)
4. Ніколо Паганіні біографія коротко : Dovidka.biz.ua. URL: <https://dovidka.biz.ua/nikolo-pahanini-biohraftia-korotko/> (дата звернення: 14.10.2025)
5. Нікколо Паганіні : Сайт вчителя музичного мистецтва Романа Нагайського. URL: <https://rnagayskiy.romanstudio.net.ua/elementor-1461/> (дата звернення: 14.10.2025)
6. Нікколо Паганіні – факти і міфи : Рівне-Ракурс. URL: <https://rakurs.rovno.ua/info-33124.html> (дата звернення: 14.10.2025)
7. Полянко М.О. Історія розвитку скрипкового мистецтва: регіональні аспекти : кваліфікаційна роб. : Чернівецький національний ун-т. Чернівці, 2021. 26-33 с.
8. Феномен Ніколо Паганіні : YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3Bl7BdABF3E> (дата звернення: 14.10.2025)
9. Чому Паганіні був "скрипалем диявола": через що церква відмовлялася його ховати URL: <https://www.unian.ua/curiosities/chomu-paganini->

nazivayut-skrival-diyavola-vsya-sprava-v-odnomu-fakti-biografiji-ostanni-novini-amp-13145022.html (Дата звернення: 07.10.2025)

10. Яропуд Т. Новаторство Ніколо Паганіні – композитора-скрипаля – та виконавська інтерпретація його інструментальних творів. *Актуальні питання гуманітарних наук* : Вип 35, том 6, Київ 2021
11. Руджеро Річчі, американський скрипаль грає 24 каприси Н. Паганіні. : YouTube. URL: https://youtu.be/1kNi1_q9_OM?si=o-z47KBP0AiTDHRL (Дата звернення: 27.10.2025)
12. Віртуоз-скрипаль Маріуш Патира: «Вчимося грати на скрипці саме так, ніби хтось співає» : Україна молода. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3863/164/176681/> (Дата звернення: 16.11.2025)
13. Нікколо Паганіні — Мирослав Скорик. "24 каприси для симфонічного оркестру" : Мирослав Скорик. Календар. URL: <https://URLmyroslavskoryk.com/calendar/nikkolo-paganini-myroslav-skoryk-24-kaprysy-dlya-symfonichnogo-orkestru-2/> (Дата звернення: 02.12.2025)